

ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

- ЗАГАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ;**
- ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ІНОЗЕМЦЯМИ
АБО ОСОБАМИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ;**
- ОСОБЛИВОСТІ ПІД ЧАС ОСОБЛИВОГО
ЧИ ВОЄННОГО СТАНУ;**
- НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ;**
- АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА**

Рецензенти:

Чубенко Антон Григорович — доктор юридичних наук, професор, заступник начальника, Полтавська обласна військова адміністрація;

Копотун Ігор Миколайович — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням, Донецький державний університет внутрішніх справ.

За загальною редакцією

*кандидата юридичних наук, заслуженого юриста України, начальника
Центрального юридичного управління Генерального штабу Збройних Сил України
Шамрая Богдана Миколайовича*

Укладачі:

Джус Олександр Анатолійович — кандидат політичних наук, начальник кафедри соціальної роботи у військах (силах), Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Коронатник Ігор Михайлович — доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри військового права, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Макарова Тетяна Петрівна — адвокат, Національна асоціація адвокатів України;

Микитюк Микола Андрійович — доктор юридичних наук, професор, професор спеціальної кафедри №1, Інститут Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Пасіка Сергій Петрович — кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Петков Сергій Валерійович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи у військах (силах), Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Скриньковський Руслан Миколайович — кандидат економічних наук, професор, Львівський університет бізнесу та права;

Шамрай Богдан Миколайович — кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, начальник Центрального юридичного управління Генерального штабу Збройних Сил України;

Юрков Анатолій Вікторович — начальник військового факультету соціальних та поведінкових наук, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

П 84 Проходження військової служби в Україні: загальна концепція; проходження військової служби іноземцями або особами без громадянства України; особливості під час особливого чи воєнного стану; нормативно-правове регулювання; актуальна судова практика. / За заг. ред. Шамрая Б. М. — Київ. ВД «Професіонал», 2024. — 692 с.

ISBN 978-611-01-3415-6

Військова служба — це складне соціальне та суспільне явище, розкриття змісту якого потребує певного комплексного підходу. Така діяльність прямо пов'язана з національною безпекою та її складовою частиною — обороною, а опосередковано — з політикою, економікою, міжнародними відносинами та іншими сферами діяльності держави.

Саме цьому призначена пропонована збірка — висвітленню загальних питань військової служби узвичаєних умовах, а також у особливий період (з 2014 року до моменту широкомасштабного вторгнення військ РФ в Україну), під час дії правового режиму воєнного стану (з лютого 2022 року й донині). Також будуть висвітлені питання проходження військової служби громадянами України (жінками тощо), особливості залучення до військової служби іноземців та осіб без громадянства.

Збірка розрахована не тільки на спеціалістів-правників, військовослужбовців та інших, але й на широкий загаль зацікавлених читачів.

© Видавничий дім «Професіонал», 2024.

ВСТУП

У самому загальному розуміння **військовою службою** вважається державна служба особливого характеру, яка полягає в професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я та віком громадян країн, пов'язаній із захистом своєї Батьківщини. Порядок проходження військової служби, права та обов'язки військовослужбовців визначаються відповідними законами держав та певними положеннями про проходження військової служби, які затверджуються верховною владою країни та іншими нормативно-правовими актами.

У Конституції України надається така норма – захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону (стаття 65 Конституції України). Тобто захищати країну є обов'язком усіх без винятку громадян України, проте відбування військової служби є складовою діяльності із захисту Вітчизни, здійснюється така діяльність у відповідності до вимог чинного законодавства.

При цьому слід звернути увагу, що у відповідності до частини другої статті 17 Конституції України оборона, захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України покладені виключно на Збройні Сили України.

Таким чином вже у згаданих загальних нормах містяться різні за значенням **загальні ознаки**: в одному випадку це «почесний обов'язок кожного громадянина», у другому – це «професійна діяльність». Тим самим різні сторони цього виду діяльності громадян певним чином змішуються.

Отже, можна зробити висновок, що військова служба – це складне соціальне та суспільне явище, розкриття змісту якого потребує певного комплексного підходу. Така діяльність прямо пов'язана з національною безпекою та її складовою частиною – обороною, а опосередковано – з політикою, економікою, міжнародними відносинами та іншими сферами діяльності держави.

Саме цьому призначена пропонована збірка – висвітленню загальних питань військової служби у звичайних умовах, а також у особливий період (з 2014 року до моменту широкомасштабного вторгнення військ РФ в Україну), під час дії правового режиму воєнного стану (з лютого 2022 року й донині). Також будуть висвітлені питання проходження військової служби громадянами України (жінками тощо), особливості залучення до військової служби іноземців та осіб без громадянства.

Збірка розрахована не тільки на спеціалістів – правників, військовослужбовців та інших, але й на широкий загал зацікавлених читачів.

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ

Зрозуміло, що умови проходження військової служби військовослужбовцями в особливий період або під час дії воєнного стану дещо відрізняються від звичайних умов проходження військової служби.

При цьому українське суспільство зацікавлене в тому, щоб його захист здійснювався професійно підготовленими, патріотично налаштованими, впевненими в собі громадянами, які обрали військову професію за внутрішнім переконанням та за покликом душі. Від якості правового регулювання проходження військової служби в Збройних Силах України значною мірою залежить мотивація, професійно-кваліфікована, правосвідома та самосвідома готовність громадян захистити Вітчизну від зовнішніх загроз, надійно реалізувати свій військовий обов'язок.

Збройні сили України (далі — ЗСУ) є найважливішим, життєво необхідним, конституційно визначеним військовим формуванням для оборони держави та інструментом збереження її суверенітету й територіальної цілісності.

Проте з моменту свого заснування після відновлення незалежності України після 1991 року минулого століття до практично до 2014 року теоретико-правове регулювання військової служби навряд можна вважати якісним та усталеним. При цьому абсолютно зрозуміло, що від якості правового регулювання проходження військової служби у ЗСУ значною мірою залежить готовність громадян захистити Вітчизну від зовнішніх загроз. Весь час свого існування ЗСУ на сучасному етапі суспільного розвитку був недостатньо врахований історичний досвід становлення та розвитку військових формувань у цілому, а також сучасні соціально-економічні й суспільно-політичні умови життя нашої держави та наявні зовнішні загрози. Також довгий час не були предметом наукового дослідження особливості правового регулювання проходження військової служби у ЗСУ в умовах їх реформування з урахуванням досвіду та за стандартами держав — членів НАТО.

Плюралізм і неузгодженість теоретико-методологічного та науково-практичного наукових підходів у дослідженні правової природи механізму регулювання проходження військової служби у ЗС України зумовлює необхідність у виробленні його сучасного, наукового, теоретико-правового та прикладного осмислення та праворозуміння.

Як би там не було, у відповідності до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлюються норми, які

дозволяють зробити певні висновки щодо загальних питань проходження військової служби в Україні у мирний час, по певну модуль формування українського війська. Цей Закон здійснює правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також визначає загальні засади проходження в Україні військової служби.

Нині вважається, що у науковому сенсі ЗСУ комплектуються **за змішаним принципом**: на підставі загального військового обов'язку шляхом призову громадян на строкову військову службу строком до 12 місяців або до 18 місяців і прийняттям громадян на військову службу в добровільному порядку шляхом укладення з ними контракту на строк від 3 до 5 років.

При цьому виходячи зі змісту положень Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також підзаконного акта — Положення про проходження військової служби громадянами у ЗСУ, можна зробити висновок, що до **добровільної військової служби належать**:

військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки (далі – вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти), а також закладів фахової передвищої військової освіти;

військова служба за контрактом: осіб рядового складу; сержантського і старшинського складу; офіцерського складу.

У свою чергу, до **військової служби за призовом можна віднести**: строкову військову службу;

військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період;

військову службу за призовом осіб офіцерського складу.

Ч. 1 ст. 1 вказаного закону вказує, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є **конституційним обов'язком громадян України**.

Ця ж норма передбачає, що військовий обов'язок **установлюється з метою** підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення (далі – Збройні Сили України та інші

військові формування), посади в яких комплектуються військовослужбовцями.

Військовий обов'язок включає:

- підготовку громадян до військової служби;
- взяття громадян на військовий облік;
- прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов (направлення) на військову службу;
- проходження військової служби;
- виконання військового обов'язку в запасі;
- проходження служби у військовому резерві;
- дотримання правил військового обліку.

Громадяни України мають право на заміну виконання військового обов'язку **альтернативною (невійськовою) службою** згідно з Конституцією України та Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу».

За загальною нормою військовий обов'язок **не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні**. Хоча це стосується військової служби у мирний час. Абзац 2 ч. 6 ст. 1 Закону в редакції 2024 року передбачає, що у випадках, передбачених законом, іноземці та особи без громадянства (у тому числі звільнені з полону до завершення бойових дій у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України), які на законних підставах перебувають на території України (далі – іноземці та особи без громадянства), можуть у **добровільному порядку (за контрактом) проходити військову службу** у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України.

Щодо військового обов'язку **громадяни України поділяються на такі категорії:**

- допризовники** – особи, які підлягають взяттю на військовий облік;
- призовники** – особи, які взяті на військовий облік;
- військовослужбовці** – особи, які проходять військову службу;
- військовозобов'язані** – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави;
- резервісти** – особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період.

До категорії військовослужбовців прирівнюються іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону проходять військову

службу у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України.

Що стосується **військової служби жінок**, то ч.ч. 11-12 ст.1 Закону визначає, що жінки, які придатні до проходження військової служби за станом здоров'я та віком і закінчили заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти та здобули медичну або фармацевтичну спеціальність, **підлягають взяттю на військовий облік військовозобов'язаних**.

Жінки, які мають спеціальність та/або професію, споріднену з відповідною військово-обліковою спеціальністю, визначеною в переліку, затвердженому Міністерством оборони України, та придатні до проходження військової служби за станом здоров'я та віком, крім зазначених в абзаці першому цієї частини, **беруться на військовий облік військовозобов'язаних за їхнім бажанням**.

Жінки, які перебувають на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час у добровільному порядку. У мирний час жінки можуть бути прийняті на військову службу та службу у військовому резерві **тільки в добровільному порядку** (за контрактом).

Жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі), що включає **прийняття в добровільному порядку** (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку.

Що стосується **військового обліку**, то ст. 1 Закону передбачає, що **громадяни України, які підлягають взяттю на військовий облік**, перебувають на військовому обліку призовників або у запасі Збройних Сил України, у запасі Служби безпеки України, розвідувальних органів України чи проходять службу у військовому резерві, **зобов'язані**:

уточнити протягом 60 днів з дня набрання чинності указом Президента України про оголошення мобілізації, затвердженим Верховною Радою України, свої персональні дані через центр надання адміністративних послуг або через електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного, резервіста, або у територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки;

прибувати за викликом районного (об'єднаного районного), міського (районного у місті, об'єднаного міського) територіального центру

комплектування та соціальної підтримки (далі – відповідні районні (міські) територіальні центри комплектування та соціальної підтримки), Центрального управління або регіонального органу Служби безпеки України, відповідного підрозділу розвідувальних органів України для оформлення військово-облікових документів, взяття на військовий облік, проходження медичного огляду, направлення на підготовку з метою здобуття або вдосконалення військово-облікової спеціальності, призову на військову службу або на збори військовозобов'язаних та резервістів;

проходити медичний огляд згідно з рішеннями комісії з питань взяття на військовий облік, комісії з питань направлення для проходження базової військової служби або військово-лікарської комісії відповідного районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки, закладів охорони здоров'я Служби безпеки України, а у Службі зовнішньої розвідки України, розвідувальному органі Міністерства оборони України чи розвідувальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, – за рішенням керівників відповідних підрозділів або військово-лікарської комісії Служби зовнішньої розвідки України, розвідувального органу Міністерства оборони України чи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, відповідно;

проходити підготовку до військової служби, військову службу і виконувати військовий обов'язок у запасі;

виконувати правила військового обліку, встановлені законодавством.

Резервісти зобов'язані прибувати до військової частини, в якій вони проходять службу у військовому резерві, за викликом командира цієї військової частини.

Звертаємо також увагу на приписи Постанови КМУ від 18 червня 2024 р. № 741, якою затверджена **Структура військового резерву людських ресурсів**, як це передбачено ст. 2 Закону.

Наразі ця структура **передбачає**:

«1. Військовий резерв людських ресурсів складається з:

1) резервістів, які у добровільному порядку уклали контракт про проходження громадянином України служби у військовому резерві та/або зараховані до військового оперативного резерву;

2) військовозобов'язаних, які перебувають на військовому обліку у територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки, Центральному управлінні або регіональних органах СБУ, а також підрозділах розвідувальних органів України.

2. Військовий резерв людських ресурсів **поділяється** на військовий оперативний резерв та мобілізаційний людський резерв.

3. **Військовий оперативний резерв складається з:**

бойового резерву;

резерву нарощування;

територіального резерву.

Бойовий резерв включає резервістів та військовозобов'язаних, які мають досвід участі в бойових діях чи досвід військової служби та які призначені для доукомплектування органів військового управління, військових частин та підрозділів бойового складу Збройних Сил (крім Сил територіальної оборони), органів управління, військових частин та підрозділів інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, СБУ, розвідувальних органів України, Держспецзв'язку (крім військових частин та підрозділів обслуговування, навчальних частин (центрів), закладів фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, СБУ, розвідувальних органів України, Держспецзв'язку).

Резерв нарощування включає резервістів та військовозобов'язаних, які мають досвід участі в бойових діях чи досвід військової служби або проходили базову загальновійськову підготовку чи навчальні збори та які призначені для доукомплектування органів військового управління, військових частин та підрозділів, які не увійшли до бойового складу Збройних Сил, зокрема тих, що формуються в особливий період, військових частин та підрозділів обслуговування та забезпечення, а також посад постійного складу навчальних частин (центрів), закладів фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, СБУ, розвідувальних органів України, Держспецзв'язку.

Територіальний резерв включає резервістів та військовозобов'язаних віком від 45 років до досягнення граничного віку перебування у запасі, які призначені для доукомплектування військових частин (підрозділів) Сил територіальної оборони Збройних Сил.

4. **Мобілізаційний людський резерв включає:**

військовозобов'язаних, які призначені для комплектування посад змінного складу навчальних частин (центрів), вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, СБУ, розвідувальних органів України, Держспецзв'язку, з метою підготовки (перепідготовки) військовослужбовців за відповідними військово-обліковими спеціальностями, іншими спеціальностями для подальшого доукомплектування ними військових частин (підрозділів) Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, СБУ, розвідувальних органів України, Держспецзв'язку;

військовозобов'язаних, які не включені до військового оперативного резерву».

ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД ТА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Після окупації рф українського півострова Крим і розповсюдження зони бойових дій на частину територій Луганської та Донецької областей фактично було оголошено в цих регіонах спочатку АТО (антитерористична операція), сама операція тривала з 28 квітня 2014 року до 30 квітня 2018. Після АТО на сході України була введена операція Об'єднаних сил (ООС).

За великим рахунком вже тоді мало б бути оголошено про введення режиму воєнного стану хоча б на частині країни. Проте міркування політичного характеру згідно з заявами української влади, для відсічі російської агресії навесні 2014 року був обраний саме правовий режим антитерористичної операції через термінову потребу провести вибори президента і парламенту. Вибори були б неможливі в умовах введення воєнного стану.

Стосовно військової служби склалася парадоксальна ситуація, коли призов до ЗСУ здійснювався у парадигмі мирного часу, хоча в зоні ООС велися справжні воєнні дії проти найманців ЛНР та ДНР, а також збройних сил рф (наявність яких рф завжди заперечувала). Фактично в таких умовах було поновлено призов до ЗСУ і одночасно застосовувалась контрактна форма залучення до армії.

У цих умовах влітку 2017 року почали звучати обговорення щодо ймовірної зміни формату операції. 13 червня 2017 року секретар РНБО Олександр Турчинов зробив заяву, що в Україні потрібно завершити антитерористичну операцію і перейти до нового формату захисту, на законодавчому рівні визначивши засади державної політики щодо звільнення окупованих територій. Як приклад він навів законодавче надання президенту права застосовувати ЗСУ та інші військові формування проти гібридної агресії з боку РФ.

З нововведень реформи, згідно зі словами Дмитра Тимчука, підпорядкування керівництва — замість СБУ, операцією керуватиме штаб на чолі з президентом та Генштабом. Також, саму «антитерористичну» операцію замінять на військову відповідно до специфіки застосування в умовах гібридної війни.

20 червня 2017 було оприлюднено проєкт закону «Про державну політику відновлення суверенітету України над тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей», з уточненням, що це не остаточна версія документу. У документі в преамбулі вказана його мета

— створити необхідні правові та організаційні умови для відновлення територіальної цілісності України у Донецькій і Луганській областях, розширюючи можливості для ЗСУ, інших військових формувань, водночас не виходячи за рамки Мінських домовленостей.

18 січня 2018 року було ухвалено Закон про деокупацію Донбасу, що передбачає можливість завершення антитерористичної операції уведенням воєнного або надзвичайного стану, і переданням управління від СБУ, яка формально керувала АТО, до Об'єднаного оперативного штабу ЗСУ. Закон був підписаний 20 лютого 2018 року.

Відповідно до указів Президента України та розпоряджень Кабінету Міністрів України у квітні — травні та жовтні — грудні 2018 року на строкову військову службу було призвано 33 тис. 150 осіб, у тому числі:

до Збройних Сил — 18 тис. осіб (54,3%);

до Національної гвардії України — 10 тис. 500 осіб (31,7%);

до Державної спеціальної служби транспорту — 1 тис. 900 осіб (5,7%);

до Державної прикордонної служби України — 2 тис. 750 осіб (8,3%).

Загалом, після поновлення призову громадян України на строкову військову службу протягом 2015 – 2018 років було призвано понад 121,8 тис. осіб, у тому числі для Збройних Сил – 58%, або майже 70,5 тис. громадян України.

Упродовж 2018 року військовослужбовцями строкової військової служби комплектувалися у першу чергу арсенали, бази, склади та посади для забезпечення життєдіяльності військових частин (установ) в пунктах постійної дислокації, за виключенням тих, які дислокуються у Донецькій та Луганській областях.

Відповідно до рішення Ради національної безпеки та оборони України, уведеного в дію Указом Президента України, військовослужбовці строкової військової служби до виконання бойових завдань в районі проведення ООС (АТО) не залучалися.

Проте вже тоді країна стикнулася із феноменом ухилянства. Вже тоді стало зрозуміле, що належне виконання планів призову потребує більш жорстких заходів держави, які мають бути відповідним чином підкріплені на законодавчому рівні за рахунок посилення відповідальності за неявку за повісткою і, тим більше, перешкоджання призову з боку відповідальних осіб (ректорів ВНЗ, директорів підприємств тощо). Крім перерахованих вище чинників, що вплинуло на ефективність тогочасного призову в Україні, важливу роль також відіграла корупційна складова в діяльності військових комісаріатів.

Відновлення призову і бойові дії на Донбасі надали значного стимулу ухилятися від призову шляхом дачі хабарів відповідальним

співробітникам військкоматів. Причому регулярні арешти не викорінюють проблему, а лише збільшують розміри хабаря як додаткову плату за ризик.

Отже діюча у той період часу система призову в Україні є спадкоємницею радянської системи з усіма її перевагами і недоліками, але з українською специфікою. Серед **національних особливостей варто відзначити такі:**

негативне ставлення значної частини суспільства до строкової служби, поглиблене побоюваннями призовників та їхніх родичів з приводу бойових дій на Донбасі, що сприяло зростанню числа тих, хто ухиляється від призову;

неадекватне законодавче забезпечення призову, в першу чергу, досить м'яка відповідальність за ухилення від нього, особливо на етапі вручення повістки і неявки за нею, що змусило військові комісаріати діяти непопулярними методами для виконання плану;

загальна деградація радянської системи обліку та призову в Україні в період до початку бойових дій в 2014 році, викликана масштабним скороченням – як числа військових комісаріатів, так і чисельності їх особового складу;

корупція, характерна для більшості пострадянських держав, продовжує залишатися важливим негативним чинником, що впливає на ефективність призовних кампаній в Україні.

Певним чином ліпше була ситуація із контрактною формою залучення особового складу до лав ЗСУ.

За чинними на той час правовими нормами на контрактну військову службу в нашої державі приймалися громадяни, які пройшли професійно-психологічний відбір і відповідають установленим вимогам проходження військової служби.

При цьому особи рядового складу, які проходять строкову військову службу або військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, резервісти, військовозобов'язані, які не мають військових звань сержантського, старшинського і офіцерського складу, особи віком від 18 років, які мають вищу, професійно-технічну, повну або базову загальну середню освіту, та не досягли граничного віку перебування на військовій службі приймаються на **військову службу за контрактом осіб рядового складу.**

Військовослужбовці, які проходять строкову військову службу або військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, особи рядового складу, які проходять військову службу за контрактом, резервісти, військовозобов'язані, які не мають військових звань

офіцерського складу, особи віком від 18 років, які мають вищу, професійно-технічну або повну загальну середню освіту, та не досягли граничного віку перебування на військовій службі **приймаються на військову службу за контрактом осіб сержантського і старшинського складу.**

Крім того, особи, які мають повну загальну середню, професійно-технічну або вищу освіту віком від 17 років до 30 років, у тому числі ті, яким 17 років виповнюється в рік початку військової служби, та не мають військових звань офіцерського складу, приймаються на військову службу (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів або військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, у тому числі тих, що здійснюють підготовку осіб на посади сержантського та старшинського складу. Військовослужбовці, які закінчили вищі військові навчальні заклади або військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти та яким присвоєно військове звання офіцерського складу, **приймаються на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу.**

Особи сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом або військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, які здобули вищу освіту за ступенем не нижче бакалавра, пройшли (у разі потреби) курс військової підготовки за напрямом, що відповідає профілю службової діяльності, у тому числі ті, які проходять службу у військовому резерві, з одночасним присвоєнням первинного військового звання офіцерського складу **приймаються на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу.**

На військову службу за контрактом також приймаються офіцери запасу, які не досягли граничного віку перебування на військовій службі, — на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу, а також особи офіцерського складу, які перебувають на кадровій військовій службі, приймаються на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу. Крім того, особи офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, службу у військовому резерві та військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, **приймаються на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу.**

Порядок добору та прийняття громадян на військову службу за контрактом установлюється Міністерством оборони України.

При цьому протягом 2018 року на військову службу за контрактом в ЗСУ прийнято 32,2 тис. осіб рядового та сержантського складу, у тому числі:

з військових комісаріатів — 28,7 тис. осіб;

з числа військовослужбовців строкової служби — 3,5 тис. осіб.

Зазначені обсяги прийняття рядового та сержантського складу на військову службу за контрактом дали змогу забезпечити підтримання належного рівня укомплектованості Збройних Сил, насамперед військових частин бойового складу, які виконують завдання у складі ООС, з урахуванням законодавчо визначених показників чисельності Збройних Сил.

Загалом, облікова чисельність осіб рядового та сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом Збройних Сил з 2014 року збільшилась майже у 2 рази та наприкінці 2018 року становила 117,4 тис. військовослужбовців.

За офіційними даними Командування Сухопутних військ Збройних Сил України, згідно підсумків осіннього призову 2019 року, з 6,3 тис. громадян України, які проходять строкову військову службу у Сухопутних Військах Збройних Сил України близько 1,6 тис. підписали професійні контракти та стали контрактниками, що складає близько 25% від загального числа строковиків. Тобто, кожен 4-й військовослужбовець строкової служби вирішував пов'язати своє майбутнє із військовою службою.

Зміна способу комплектування військових формувань України з призовного на добровільний зумовила необхідність перегляду умов проходження служби сержантського та старшинського складу, що пов'язано зі збільшенням її терміну.

В Україні також існувала нагальна потреба приведення у відповідність до міжнародних стандартів професійної підготовки зазначеної категорії військовослужбовців у зв'язку з бажанням нашої держави брати участь у міжнародній миротворчій діяльності. Звідси впливала необхідність перегляду функціональних обов'язків і системи кар'єрного зростання сержантського та старшинського складу військових формувань.

У зв'язку з цим, 17 жовтня 2019 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання військового обов'язку та проходження військової служби» № 0906, яким вдосконалено законодавство України з питань виконання військового обов'язку та проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, зокрема щодо:

запровадження нових військових звань сержантського і старшинського складу Збройних Сил України, що відповідають стандартам НАТО;

підвищення ролі сержантського і старшинського складу в навчанні і вихованні підлеглого особового складу та виконанні ними завдань за призначенням;

створення додаткових мотиваційних чинників щодо проходження громадянами України військової служби за контрактом, що сприятиме переходу Збройних Сил України на професійну основу.

По суті, цей закон мав стати завершальною ланкою законодавчого врегулювання реформи сержантського корпусу, який має відповідати стандартам НАТО.

Незважаючи на певні успіхи у застосуванні контрактної форми залучення особового складу до лав ЗСУ, були визначені й **чисельні недоліки**, серед яких **варто відзначити такі**:

неадекватне сучасним умовам законодавче забезпечення проходження військової служби за контрактом, з урахуванням набутого досвіду під час проведення антитерористичної операції;

низький рівень довіри та поваги суспільства до діяльності органів військового управління;

високий рівень корупції в органах військового управління;

недостатній рівень впровадження сучасних процесів рекрутингу в систему комплектування Збройних Сил;

недостатній рівень грошового забезпечення військовослужбовців військової служби за контрактом, що не сприяє зростанню популярності військової служби за контрактом.

Що стосується **позитивних сторін щодо військової служби у вказаний період**, то слід згадати, що з початком особливого періоду Міноборони, Генеральним штабом Збройних Сил України та іншими органами військового управління Збройних Сил розроблено та введено в дію нормативно-правові акти та керівні документи, якими врегульовано нагальні проблемні питання комплектування ЗСУ особовим складом, порядку проходження військової служби, підвищення мотивації та соціального захисту військовослужбовців в особливий період.

Все ж були певним чином **реалізовані заходи щодо розвитку професійного сержантського і старшинського складу у Збройних Силах**, а саме:

була вдосконалена система управління кар'єрою сержантів та старшин військової служби за контрактом;

Зміст

ВСТУП.....	3
ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ	4
ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД ТА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	11
НОРМАТИВНА БАЗА	22
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про правовий режим воєнного стану»	22
УКАЗ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»	65
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про військовий обов'язок і військову службу»	68
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»	186
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про основи національного спротиву»	239
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України»	280
УКАЗ Президента України «Про Положення Про Проходження Громадянами України Військової Служби У Збройних Силах України»	506
АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА.....	652

НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

Джус Олександр Анатолійович Коротатнік Ігор Михайлович,
Макарова Тетяна Петрівна, Микитюк Микола Андрійович,
Пасіка Сергій Петрович, Петков Сергій Валерійович,
Скриньковський Руслан Миколайович, Шамрай Богдан Миколайович,
Юрков Анатолій Вікторович

ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ:

- ЗАГАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ
- ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
ІНОЗЕМЦЯМИ АБО ОСОБАМИ БЕЗ
ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ
- ОСОБЛИВОСТІ ПІД ЧАС ОСОБЛИВОГО
ЧИ ВОЄННОГО СТАНУ
- НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
- АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ Видавничий дім «Професіонал»

Підписано до друку 21.11.2024. Формат 60х84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 30.

ТОВ «Видавничий дім «Професіонал»

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1533